

ובין דין קרבן-שבועה שנקבע לפי התביעה עצמה, כי עיקר דינה משום גזילת הממון ואינו תלוי כלל ביסוד והתחלת החיוב. – אשר לפי"ז קמה וגם נצבה קושית הירושלמי, שהרי מבואר שיש חיוב קרבן שבועה גם בדמי קרקע, ומדוע לא יתחייב קרבן משום כפירת דמי העבד.

וראה בבאור הגרי"פ פרלא לטהמ"צ לרס"ג (ח"ג דף קלח, ב) שפלפל בענין זה. ודעתו שלשיטת הרמב"ם אין משלם דמי העבד הגם שנפטר מהקנס ודלא כהנחת המהריט"א (וכ"ד האחיעזר כנ"ל), אך מ"מ הקשה על הראב"ד שסובר שמשלם דמים, ואעפ"כ לא השיג על סתימת דברי הרמב"ם גבי שבועת הפקדון בעבד.

*

‘חייב על זדון השבועה’. אף שבזדון שבועה נאמר לא ינקה ה' וכיצד מביא קרבן לכפר על חטאתו? – אלא שהחמס והעושק הוא המכריחו להשבע לשקר, וכדי להיפטר מבעל דינו ולאמת דבריו נשבע לשקר ואינו מכוין לחלל שמו יתברך, ואין כאן זדון הלב כבשאר שבועות שקר. ובוזה יתפרש הכתוב ונשבע על שקר על אחת מכל אשר יעשה האדם לחטא בהנה – שבוח לבות יודע שהאדם טבעו בכך ועשוי הוא להשבע על אחת מכל אלה (עפ"י משך חכמה ויקרא ה,כב).

דף לז

‘הזיד בשבועת הפקדון והתרו בו, מהו...’. יש לבאר מדוע לא הסתפקו גם בשבועת ביטוי באופן דומה; שהזיד בשבועה, שידע שהיא אסורה בלאו, ושגג בקרבן [שלא ידע שחייב קרבן, כי אם ידע – הרי הוא מזיד ופטור. וכמו שאמרו לעיל כו] – האם לוקה אם לאו.

ומכך שלא הסתפקו יש לשמוע שאם שגג בקרבן אינו חייב מלקות, שנחשב שוגג, הלכך נסתפקו רק בשבועת הפקדון שחייבים עליה קרבן אפילו כשהזיד בקרבן.

ועוד יש ללמוד מכאן שאם הזיד בלאו ושגג בכרת (לר"י בשבת סט. שהיב חטאת) שאף אם התרו בו למלקות פטור, שנחשב שוגג. וכן בהזיד בלאו וכתר ושגג בקרבן (למונבו, שם). וצ"ע (חזו"א חו"מ ו, יב).

מדיוק לשון רבנו יהונתן (כו כז): יש לדקדק שדוקא במקום ששגגת הקרבן היא שהביאתו לעבירה – חשיב שוגג לענין שבועת ביטוי, שאילו ידע שיש חיוב קרבן היה נמנע מלעבור במזיד.

ולכאורה היה מקום לומר בסברא שכלפי מלקות בהודה אין נפקותא אם יודע על חיוב קרבן בשגגה אם לאו. ומה שלא נסתפקו כאן לענין ביטוי, דפשיט"ל שחייב מלקות כיון שמזיד בלאו. ורק בשבועת הפקדון שנתחדש קרבן במזיד נסתפקו שמה מועיל הקרבן לפוטרו ממלקות (ולא ירדתי לסברת החזו"א שהוכיח מכאן).

‘או דילמא הא והא עבדינא’ – שאין שייך לפטור את הקרבן מפני המלקות, משום ‘כדי רשעתו’ – רשעה אחת מחייבו ולא שתים – כיון שהקרבן הוא לגבוה, אין זה בכלל ‘שתי רשעיות’ (עפ"י ריטב"א [ומ"מ מבואר בריטב"א להלן שסברא היא שאין ללמוד חיוב קרבן בדבר שיש בו מלקות מדבר שאין בו מלקות, דתרתו לא עבדינן]).

בספר מחנה לוי הקשה הלא יש כאן גם חיוב חומש שהוא ממון, ומדוע עונש המלקות לא יפטור אותו, וממילא ייפטור גם מהאשם שכשאינן חומש אין אשם (כמבואר בכסף משנה ספ"ז משבועות). והאריך לבאר (שלא כדברי כמה ראשונים) שאכן יש דין 'קם ליה בדרבה מינה' אף לגבי קרבן, אלא כאן אין שני החיובים

באים עליו בבת אחת, כי חיוב המלקות בא לו ע"י העדים וחיוב האשם לא חל עליו אלא כשהודה שנשבע לשקר. וע"ע בקהלות יעקב ובאילת השחר.

ובחדושי הגר"ר בענגיס (ח"א מז, ד) הרבה להשיב על דבריו, שודאי נחשבים החיובים חלים בבת אחת – כי חלות החיוב בעצם על שעת השבועה הוא. ובאר שם שאין שייך כאן 'קלב"מ', שאין לומר כן אלא בשני חיובים שבמקרה נודמנו יחדיו אבל כשעיקר דינו בשני העונשים הרי זה כעונש אחד גדול, מלקות וקרבת, וכדרך שמצינו במוציא שם רע. והטעם שנתן הריטב"א, שהוא משום כפרה לגבוה – לרווחא דמילתא כתב כן ע"ש מו"מ ארוך בענין זה. וע"ע אור שמח שבועות א, ח].

תנינא, חמורה שבועת הפקדון שחייבין על זדונה מכות ועל שגגתה אשם בכסף שקלים. כלומר שגגת השבועה ולא שגגת הפקדון, שאילו שגג בפקדון פטור כדתנן במתניתין (ר"י בן מגאש).

תא שמע, לא אם אמרת בנזיר טמא שכן לוקה, תאמר בשבועת הפקדון שאינו לוקה... מאי אינו לוקה, דאינו נפטר במלקות...! לכאורה נראה מפשט הסוגיא שלא נפשט ספקו של רב כהנא. וכתב ר"י בן מגאש: 'זכיון דלא איפשיט, אף על גב דאיכא עדים ואתרו ביה – קרבן מייתי מילקא לא לקי, דלית ליה לאפטוריה מקרבן דכתיב בהדיא, ולחיוביה מלקות מספיקא'. וכן פסק הרמב"ם (שבועות ז, ח). אמנם כתבו האחרונים (לחם משנה; חו"א) שעכ"פ מוכח מהברייתא שחייב קרבן, שהרי בין אם נפרש 'אינו לוקה' כפשטותו כפי הסלקא-דעתין, בין אם נפרש שאינו נפטר ממלקות – מוכח על כל פנים שחייב קרבן יש, אלא שעדיין נשאר הספק אם חייב גם מלקות אם לאו. ועל כן פסק הרמב"ם שמביא קרבן. ויש להבין דברי ר"י בן מגאש המורים שגם חיוב הקרבן נשאר בספק, והלא טענת האחרונים מוכחת. ואין נראה לומר שלפי הצד שגם לוקה וגם חייב קרבן, הרי במדה ולא נלקהו יש לו להיפטר מקרבן, דהא לא תיגמר כפרתו בקרבן לבדו ואין כפרה לחצאין. זה אינו נראה, כיון שחייב הקרבן קיים אף בשוגג ובמוזד ללא התראה, הרי שאינו שייך כלל לעונש המלקות, ומהי תיתי לומר שעונש המלקות יעכבו.

ועוד אין מובנת סברתו שאין לנו לפטור מקרבן המפורש בכתוב – סוף כל סוף כיצד מביאים קרבן בספיקא דדינא? ונראה שהסברא האמורה היא בעצמה סברת ר"י בן מגאש; כיון שחייב הקרבן נאמר גם במוזד ובחיוב הזה כשלעצמו אין מקום לחלק בין התרו בו בין לא התרו, אלא רק שאם לוקה נסתפק רב כהנא שמא המלקות הן הפוטרות חיובו זה [אם משום 'שתי רשעיות' או מטעם אחר], ואם כן אפשר שרק אם בפועל הוא לוקה רק אז נפטר מהקרבן אבל אם אינו לוקה, תהא הסיבה אשר תהא, אין כל סיבה לפטור מעיקר חיובו – הקרבן. ולכן אמנם לפי הצד של רב כהנא שלוקה אפשר שפטור מקרבן, אך כיון שלדינא אי אפשר להלקותו מפני הספק – חייב קרבן.

מעתה אין להקשות מדוע לא כתב ריב"מ כטעם האחרונים דמוכח כן בברייתא – שהוא נחית ליסוד הטעם, שחייב קרבן ברור וודאי ואינו תלוי ועומד בחיוב המלקות. וביסוד זה שכתב כלולים שני הסברים – גם מוכח לפי"ז מהברייתא שיש לחייבו קרבן כהלח"מ [אך לולא היסוד הזה אין הוכחה, כי לפי הצד שחייב שניהם, שמא אין לחייבו קרבן כשאין מלקין אותו בפועל כאמור], וגם מצד הסברא, כיון שסוף כל סוף אינו לוקה – חוזר חיוב הקרבן בודאי. (אמנם סברא מחודשת היא וצריכה עיון ובדיקה, ונכתבה להעיר את לב המעיין).

ע' בדרך אחרת בהסבר דברי הרמב"ם, בבאור הגר"פ פרלא על סהמ"צ לרס"ג ח"א עמ' 778.

אמרוה רבנן קמיה דרבה, אמר להו: מכלל דכי לא אתרו ביה ואיכא עדים מיחייב, כפירת דברים בעלמא הוא?! יש להדגיש שלא אמר רבה אלא לענין חיוב אשם אבל לענין מלקות בדאתרו ביה, ודאי גם בכפירת דברים יתחייב שהרי חיוב המלקות אין מקורו גובע מפרשה זו שנמעטו בכפירת דברים,

אלא חיובו מ'לא תשבעו בשמי לשקר'. ולכן לא הקשה רבה אלא ב'לא אתרו ביה' (עפ"י בית מאיר. ופלפל לבאר השאלה בדרך אחרת, כדי לתרץ קושית מהריב"ל המובאת במהרש"א).
ובכפירת ממון, מבואר בב"ק (קה): שאוהרתו מ'לא תשקרו איש בעמתו'. אך י"א שמוהר אף משום 'לא תשבעו בשמי לשקר' (ע"ש בשיטמ"ק בשם גאון ובספר המצוות להרמב"ם ל"ת רמט ובחינוך רכו. וע"ע פרשת דרכים – דרך מצוותיך סוף ח"ב). ואין הדבר מוסכם (ע' מנ"ח שם ובאור הגרי"פ לרס"ג ל"ת מה – בדעת הרמב"ם בחיבורו הגדול).

'אלא לאו דאמרי ליה מתרוינין יזפת, ואמר להו: לא, מחד מינייכו יזפי, דהויא ליה כפירת דברים בעלמא'. כתב הרשב"א שיש להוכיח מכאן שאחד מן השותפין התובע מן הלווה את החוב המשותף – בכחו לתבוע את החוב כולו, ואין הלה יכול לומר לאו בעל-דברים דידי את על כל החוב. ואין חילוק אם השותף האחר נמצא בעיר או לא. ולפיכך כשכופר ואומר לא משניכם לוייתי אלא מאחד מכם, אין כאן אלא כפירת דברים כיון שכל אחד מהם הריהו כבעל הממון כולו ולא מקצתו. (וכ"כ בתשובותיו. וכן הביא מהראב"ד). ואמנם הביא שיש דעה החולקת (עפ"י הירושלמי. ע' בראשונים כאן ולהלן).
והטור פסק (הו"מ עז, ט עפ"י הרמב"ם והר"ן ובעל התרומות (מד ח"א ו-ו) ועוד) שאם שותף אחד אינו בעיר, יכול הלה לטעון שלא ידון עמו אלא על חלקו, כל עוד אין עמו הרשאה מהשותף שאיננו כאן, אבל אם שני השותפין בעיר הרי האחד נידון כבא בשליחותו של חברו, וחייב הלווה לדון עמו על הכל [כיון שהשותף השני לא יוכל אח"כ לבוא בטענות כנגד הלווה, שיכול לומר לו, למה לא באת עם שותפך לדין, והלא היית כאן גם אתה]. וע"ע פרטי דינים רבים במאירי.

(ע"ב) 'משום דהוה שטר שעבוד קרקעות ואין מביאין קרבן על כפירת שעבוד קרקעות'. כבר עמדו הראשונים שלפי דעת האומרים 'שעבודא דאורייתא' הלא גם במלוה על פה יש כפירת שעבוד קרקעות. וכתבו התוס' שלפי דעה זו חיוב קרבן על שבועת הפקדון קיים באופן שמחל לו על השעבוד [או כשאינו לו קרקע. תורא"ש]. ואולם הרמב"ם סתם הדברים ומשמע שבכל אופן במלוה על פה אין נחשב ככפירת שעבוד קרקע, הגם ששעבודא דאורייתא.
[ואם כי לאחר שתקנו חכמים שמלוה-על-פה אינו גובה מלקוחות מפני תקנת השוק, שוב אין כאן כפירת שעבוד קרקעות. (וכמו שפירש הריטב"א. וכ"כ הר"ן בחדושו כאן ולהלן רפ"ו. והרמב"ן והרשב"א דחו סברא זו), אך הלא יש אופנים שגם לאחר תקנת חכמים גובה ממשועבדים גם ללא שטר, כמו המוכר שדהו בעדים – גובה מנכסים משועבדים (ב"ב מא), והרי מסתימת הסוגיא והרמב"ם משמע שכל ממון שהוא בעדים ללא שטר – חייב קרבן].

ופרש הגר"ח מבריסק (שבועות ה, ג) שבמלוה-על-פה הגם שיש בו שעבוד מן התורה, הלא מלבד הכפירה על השעבוד ישנה גם כפירה על עצם החוב, וכפירת עצם החוב אינה כפירת קרקע אלא כפירת ממון. ורק בשטר נחשב כפירת שעבוד קרקע משום שבשטר יש בו דין הקנאת שעבוד, שכשם ששטר קונה קרקע כך הוא קונה שעבוד לקרקע, והוא הגורם שגם עצם החוב יהא בכלל שעבוד קרקעות. השטר מועיל לענין זה שאי אפשר להפריד את עצם החוב משעבוד הקרקע, כך שאין כפירתו וגזלתו נגמרת כי אם בצירוף כפירת וגזלת שעבוד הנכסים שבשטר. והרחיב בזה לפרש דברי הרמב"ם בכמה מקומות. (ע"ש ובחדושים שעל הש"ס. וע"ע בחדושי הגרנ"ט).

יש להעיר שלדברי הגר"ח צריך לומר שהחוב עצמו נחשב דבר ש'גופו ממון', שאם לא כן, הרי גם הוא ממועט מקרבן שבועה כקרקעות ושטרות.